

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 171:35.086

Г. М. Малкіна, д-р політ. наук, доц.

МОРАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ

Морально-політична відповідальність розглядається в контексті парадигми відповідальності як дослідницького підходу, що полягає в аналізі політичних відносин під кутом зору відповідальності їх суб'єктів. Проаналізовано ідейно-теоретичні джерела дослідження морально-політичної відповідальності, з'ясовано особливості моральних норм як основи морально-політичної відповідальності, сформульоване її концептуальне визначення, а також виокремлено депутатську етику та парламентську етику як складових морально-політичної відповідальності, що носять формалізований характер і передбачають можливість її інституціоналізації.

Ключові слова: морально-політична відповідальність, парадигма відповідальності, моральні норми, правові норми, депутатська етика, парламентська етика.

Відносини відповідальності є невід'ємною складовою усіх видів суспільних відносин. Особливо важливе значення вони мають у політичній сфері суспільного життя, пов'язаній зі здійсненням публічної влади. Політична відповідальність є таким видом соціальної відповідальності, який полягає у відповідності дій індивідів, соціальних та організаційних спільнот як суб'єктів політики суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади. Основними такими вимогами є моральні та правові норми, відповідно до чого можна виокремити морально-політичну та політико-правову відповідальність.

Питання політико-правової відповідальності докладно проаналізовано в численних працях зарубіжних та вітчизняних дослідників, переважно правознавців. В українській політології проблема політичної відповідальності почала розроблятися в останнє десятиліття і представлена працями С. Балана, І. Кресіної, Г. Малкіної, Р. Павленка, М. Самуйліка та ін., в яких з'ясовується сутність, специфіка, ознаки, структура політичної відповідальності, а також здійснюється систематизація інститутів політичної відповідальності на всіх рівнях реалізації публічної влади: у системі взаємовідносин громадянського суспільства і держави, в системі вищих органів державної влади та на рівні місцевого самоврядування. Морально-політична відповідальність поки що не стала предметом ґрунтовного аналізу вітчизняних політологів, що пояснюється традиційним її віднесенням до проблем етики. Разом з цим, необхідність комплексного дослідження моральних основ політичної відповідальності здається очевидною: аналіз лише формалізованих аспектів політичної відповідальності є обмеженим та неповним, оскільки торкається лише частини згаданої проблеми.

Деякі українські дослідники, зокрема І. Кресіна та С. Балан, роблять акцент саме на моральному боці політичної відповідальності та його домінуванні над правовою, тобто формалізованою складовою. Аналізуючи глибинну сутність політичної відповідальності вони зазначають, що "політична відповідальність є радше елементом політичної культури, моральним артефактом нації, певним інтелектуальним досягненням політичного суспільства, ніж функціональним атрибутом демократії, який відіграє похідну роль щодо інших інститутів політичної системи – влади, партій, виборів тощо. Так, утвердження демократичного політичного режиму в державі не має однозначним результатом незворотне підвищення рівня політичної відповідальності. Політична відповідальність має стати усвідомленою цінністю у суспільстві, щоб відігравати роль регулятора відносин у сфері політики. А цей процес дуже тривалий і далеко не завжди гарантує сто відсотковий результат" [5, с. 4–5]. З цією тезою важко не погодитись. Разом з цим треба зауважити, що реальна

(а не формальна) політико-правова відповідальність є передумовою формування морально-політичної відповідальності суб'єктів політики, тому їх роль і значення у становленні та функціонуванні стабільного демократичного режиму є рівноцінними.

Для формулювання теоретичних засад аналізу морально-політичної відповідальності необхідно з'ясувати ідейно-теоретичні джерела її дослідження, виокремити особливості моральних норм як основи морально-політичної відповідальності, сформулювати її концептуальне визначення, виокремити її складові, а також зробити порівняльний аналіз морально-політичної та політико-правової відповідальності.

Ідейно-теоретичні джерела дослідження морально-політичної відповідальності можна знайти у різних етико-філософських ученнях – від стародавніх до найсучасніших. В історії філософії ідея відповідальності розвивалась у зв'язку з ідеями свободи (свободи волі, прийняття рішення, свободи дії), звинувачення й вини. У класичній філософії трактування відповідальності зумовлювалось розумінням свободи. За детерміністського погляду на людську діяльність можливість відповідальності заперечується. У разі визнання свободи волі свобода сприймається як одна з умов відповідальності, а відповідальність – як один з виявів свободи: людина може приймати рішення і діяти згідно зі своїми переконаннями, але вона повинна відповідати за наслідки і не може перекладати вину за негативні результати своїх рішень і дій на інших. Це зазначав ще Аристотель, підкреслюючи, що довільна (тобто вільна) дія, вчинена у невіданні, свідчить про поرحність дії, а то й про зіпсованість самого діяча.

Міра свободи людини визначається мірою її відповідальності. В міру розширення кола тих, перед якими і за яких людина вважає себе відповідальною у своїй свободі, вона долає тісні межі умовності власного існування. Потенційно відповідальність людини безмежна. В християнстві образом Ісуса був заданий її універсальний масштаб. В екзистенціалізмі відповідальність поширюється на все людство: діючи певним чином, людина тим самим ніби вибирає в собі людину, яка прагне до кінця виконати свій борг, або виявити себе як абсолютно вільну людину. У неопротестантській теології робиться акцент на есхатологічному аспекті відповідальності, який полягає в тому, що людина відповідальна не тільки за себе, за оточення і перед усім людством, а й перед Богом [1, с. 172].

На противагу жорстко-детерміністському запереченню свободи і як наслідок – відповідальності та екзистенційно-тотальному її трактуванню як відповідальності за все людство, на початку ХХ ст. відповідальність стала розглядатись у практичному аспекті, в контексті певних соціальних, групових і міжособистісних відносин

людини й відповідно до напрацьованих у межах цих відносин стандартів поведінки, критеріїв оцінки (схвалення чи осуду) і санкцій (нагороди чи покарання). Сформувалася етика відповідальності, в якій відповідальність не очікується від особи, а приписується їй, незалежно від того, вважає вона себе вільною у своїх діях чи ні. Біля витоків етики відповідальності стояв М. Вебер. Як вияв моральності й основа дій відповідальність, за М. Вебером, відрізняється від переконаності. Виокремлення "етики переконання" й "етики відповідальності" дало змогу вченому розмежувати два типи поведінкової орієнтації. Хоча ці нормативно-поведінкові орієнтації не протистоять, а взаємодоповнюють одна одну, між ними є принципові відмінності. Етика переконання – це абсолютна етика самовідданого устремління до досконалості, якою є будь-яка релігійна етика в її найбільш суворих визначеннях. Прихильник цієї етики занепокоєний величиною цілей і не береться відповідати за характер результатів своїх зусиль. В етиці відповідальності світ сприймається з усіма його вадами, і тому її прихильник приділяє особливу увагу засобам реалізації цілей і повністю готовий відповідати за наслідки своїх дій, які мав би передбачити. Практичний характер, орієнтація на об'єктивні результати зумовлюють особливу актуальність етики відповідальності в межах політичної діяльності.

У подальшому етика відповідальності набула розвитку в межах комунікативної філософії (К.-О. Апель, Ю. Габермас). Значний внесок в її розвиток зробив німецько-американський філософ Г. Йонас, зокрема своєю працею "Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації" [4]. Особливий наголос він робить на відповідальності людини за майбутнє, якому загрожує техногенний тиск на суспільство та природу.

Здобутки німецької комунікативної філософії в частині етики відповідальності докладно висвітлено українським філософом А. Єрмоленком. Він проаналізував два типи відповідальності: монологічну елітарну відповідальність, що спирається на технократичний горизонт конвенційного етосу, основу якого складають традиції і соціальні інститути, й передбачає патерналістську відповідальність за людей і світ, та діалогічну відповідальність, що ґрунтується на демократичному горизонті комунікативної етики, вихідним пунктом якої є етос взаємності між зрілими особистостями, що передбачає спільну відповідальність на основі розумного консенсусу, і дійшов висновку, що "індивідуалістично орієнтована етика, що склалася в Новий час і неперехідним здобутком якої є особиста відповідальність, через ситуацію у світі повинна бути доповнена створенням орієнтованої на майбутнє буття і спрямованої на колективну відповідальність людей етики" [3, с. 173].

Як бачимо, ідейно-теоретичні джерела дослідження морально-політичної відповідальності носять переважно філософський характер. У політології дослідження морально-політичної відповідальності є доцільним у контексті парадигми відповідальності як дослідницького підходу, що полягає в аналізі політичних відносин під кутом зору відповідальності (у тому числі моральної) їх суб'єктів. Як зазначалося вище, політична відповідальність є відповідністю дій індивідів, соціальних та організаційних спільнот як суб'єктів політики суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади, серед яких головними є моральні та правові норми. Правові норми є сукупністю загальнообов'язкових правил, що регулюють суспільні відносини, вони встановлюються і забезпечуються державою. Моральні норми не мають чіткого закріплення, не носять формального характеру і не підк-

ріплені примусовою силою держави, але їх значущість не можна недооцінювати. Як зазначає професор Гарвардського університету Т. Веймін "хоча закон є базовим мінімумом, необхідним для забезпечення соціальної стабільності, органічна солідарність може виникнути тільки в результаті людських звичаїв у сфері спілкування. Неможливо силою примусити людей до цивілізованої поведінки. Закон сам по собі не може викликати почуття сорому, яке їй сприяє. ... Закон може забезпечити мінімальні умови для соціальної стабільності, але тільки цілеспрямоване культивування добродетей шляхом формування й виховання відповідних звичаїв може створити культурний простір, в якому успішно буде існувати гуманізм" [2, с. 15].

Моральні норми виступають основою морально-політичної відповідальності. Вони є елементарними формами моральних вимог та зразків поведінки, які відображають стійкі правила людських відносин та спілкування, але не мають формального закріплення на законодавчому рівні, що означає відсутність формалізованих санкцій за їх недотримання. Характерною рисою моральних норм є їх універсальність: вони застосовуються до всіх типів суспільних відносин, а не тільки політичних. Моральні норми неоднорідні, а їх специфіка визначається багатьма чинниками. Можна виокремити декілька типів моральних норм. Фундаментальні або первинні моральні норми – це норми, які характеризуються найбільшим ступенем абстрактності, оскільки визначаються необхідністю збереження людської спільності. Вони часто імплементуються у суспільну моральну свідомість у вигляді релігійних заповідей. Хоча при цьому треба зауважити, що мораль не зводиться ані до релігії, а ні до права, ані до будь-якої іншої форми духовно-практичного життя людей, мораль має свою специфіку. Другий тип моральних норм – це норми даної історичної епохи. Вони конкретизують первинні норми стосовно місця, часу та обставин, рівня культури, національної специфіки тощо. Ці норми завжди є чимось новим у порівнянні з попередньою епохою, їх поява часто пов'язана із формуванням нового суспільного ідеалу (ідеал гуманізму у добу Відродження) або домінуючою ідеологією (ідеал колективізму в СРСР), але вони так чи інакше пов'язані (хоча б імпліцитно та латентно) з базовими релігійними нормами та цінностями.

Моральні норми покликані регулювати людське співіснування загалом, в той час як моральні принципи виступають узагальненим виразом моральних вимог до окремої людини і впливають на її поведінку та на відношення до інших людей і суспільства. До універсальних моральних принципів відноситься принцип золотого середина (обґрунтований в працях Аристотеля), категоричний імператив (універсальна формула моралі, запропонована Імануїлом Кантом), принцип найбільшого щастя (Ієремія Бентам і Джон Стюарт Міль), принцип справедливості (запропонований Джоном Ролзом). Універсальні моральні принципи були покладені в основу базових принципів та цінностей демократії. Моральні принципи і норми, в свою чергу, лежать в основі морально-політичної відповідальності та визначають критерії оцінки дій суб'єкта політики з точки зору відповідності його дій наявним у суспільстві морально-етичним вимогам до політичної діяльності.

За своєю сутністю морально-політична відповідальність є таким морально-психологічним станом суб'єктів політики, який полягає в розумінні ними сенсу та наслідків їхньої політичної діяльності. Політична відповідальність у моральному аспекті передбачає свідоме до-

тримання суб'єктом політики норм політичного життя, його упевненість у правильності обраного політичного курсу, розуміння ним громадянського обов'язку, відчуття причетності до прийняття суспільно-значущих рішень. Здійснення контролю за дотриманням моральних норм покладається з одного боку на саму людину, а з іншого – на суспільство. На рівні індивіда моральним регулятором відповідальної поведінки виступає совість, а формою настання відповідальності – сумління. Така відповідальність може мати політичний характер (тобто бути морально-політичною) у випадку, якщо суб'єкт політики достроково і добровільно складе свої повноваження. Суспільний контроль за дотриманням моральних норм суб'єктом політики з наступним настанням його морально-політичної відповідальності, відбувається у формі громадського осуду, що також може мати наслідком дострокову відставку суб'єкта політики або іншої посадової особи. Але в обох випадках настання морально-політичної відповідальності не передбачає застосування щодо її суб'єкта яких-небудь формалізованих (юридичних) санкцій, що відрізняє цей вид відповідальності від відповідальності політико-правової.

Можна виокремити цілу низку специфічних рис, що відрізняють морально-політичну відповідальність від політико-правової. По-перше, морально політична відповідальність в основному має позаінституціональний характер, існує як форма організації та регуляції суспільно-політичного життя, що склалась історично. По-друге, норми морально-політичної відповідальності не можна звести до певної обмеженої кількості, вони є гнучкими, в той час як політико-правова відповідальність ґрунтується на чітко визначених правових нормах, що дає можливість перевірити їх виконання. По-третє, джерелом морально-політичної відповідальності є совість, моральна свідомість людини і суспільства, в свою чергу політико-правова відповідальність виходить з сили й авторитету держави. По-четверте, контроль за морально-політичною відповідальністю покладається на суб'єкта політико-владних відносин та суспільство, велику роль в цьому плані відіграє громадська думка. Контроль за політико-правовою відповідальністю здійснюється за допомогою політичних та правових інститутів. По-п'яте, норми морально-політичної відповідальності не підлягають швидким змінам в угоду політичним силам, що знаходяться при владі, в той час як правові норми можуть бути об'єктом перманентних "реформаторських" експериментів.

Ще однією особливістю морально-політичної відповідальності є її суто індивідуальний характер. Як зазначає А. Черниш, "політична і юридична відповідальність виникають стосовно юридичних осіб і громадян, моральна – тільки стосовно окремих людей" [6, с. 18]. При цьому індивідуальна за своєю суттю морально-політична відповідальність може виявлятися у двох основних формах. Перша з них – відповідальність суб'єкта політики, яка обумовлена груповими, корпоративними або посадовими обов'язками і в цьому значенні виступає як підзвітність, тому що є відповідністю за дотримання норм моралі певних соціальних груп. Друга форма – особиста відповідальність, яка приймається суб'єктом політики самостійно в якості універсального обов'язку. Особиста відповідальність пов'язана з проблемою внутрішньої провини людини за негативні наслідки своїх дій, залежить від здатності суб'єкта політики до правильного розуміння та тлумачення морально-політичних норм, до усвідомлення своїх вчинків, що передбачає можливість вольовим способом зупинити негативну дію або підтримати позитивну.

Складовими морально-політичної відповідальності є депутатська та парламентська етика. В юридичній літературі поняття "парламентської етики" та "депутатської етики" ототожнюють, хоча за змістом їх варто розмежувати. Парламентську етику можна визначити як сукупність моральних та етичних норм внутрішньо-парламентського спілкування, в той час як депутатська етика є сукупністю морально-етичних норм, що мають бути етичною основою змісту законодавчих норм, у прийнятті яких парламентар бере участь як представник народу. Таким чином, депутатська етика носить суб'єктивний характер, а її регулятором виступає совість індивіда як суб'єкта публічної політики. Особливістю ж парламентської етики є те, що вона виступає способом інституціоналізації норм моралі, надає морально-етичним нормам формалізованого характеру, закріплює мораль в законодавстві. Дотримання норм парламентської етики є не тільки моральним, а юридичним обов'язком парламентарія. Порушення норм парламентської етики тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єкта парламентської діяльності, які, як правило, носять дисциплінарний характер. Проблематика парламентської етики розробляється у вітчизняній літературі доволі відсторонено, як правило, з використанням напрацювань, зроблених в інших етико-прикладних галузях, але поза аналізом реального парламентського досвіду.

Основою парламентської етики становлять морально-етичні норми та цінності. Їх формалізація, тобто зведення норм у єдиний етичний кодекс парламентської поведінки, є важливим завданням у будь-якому демократичному суспільстві. Законодавчими актами багатьох демократичних держав встановлено певні правила етичної поведінки, які виступають правовою основою для етичних кодексів парламентської діяльності. До таких правил належать, зокрема, наступні: законність, тобто виконання службових повноважень на основі неухильного додержання Конституції та законів; пріоритет інтересів, тобто здійснення повноважень виключно в інтересах держави або територіальної громади; толерантність, тобто терпиме ставлення до політичних поглядів, ідеологічних та релігійних переконань інших осіб; об'єктивність, тобто неупереджене особисте ставлення до будь-яких осіб, незважаючи на власні політичні, ідеологічні, релігійні та інші погляди і переконання; компетентність і ефективність, тобто сумлінне, вчасне, результативне та відповідальне виконання службових обов'язків, недопущення зловживань та неефективного використання державної власності; формування довіри до влади, тобто формування позитивної репутації органу державної влади, усіляке сприяння зміцненню довіри громадян до влади, утвердження чесності, неупередженості та ефективності влади; конфіденційність, тобто нерозголошення і невикористання в інший спосіб конфіденційної інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень; утримання від виконання незаконних рішень чи доручень керівництва, якщо вони суперечать законодавству або становлять загрозу охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, державним або суспільним інтересам; недопущення конфлікту інтересів, не допускати вчинення дій чи бездіяльності, що можуть спричинити виникнення конфлікту інтересів або створити враження його наявності; запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка; декларування майна, доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру.

Правила парламентської етики висувають додаткові вимоги не тільки до цілей та засобів політичної

(парламентської) діяльності, а й до фінансового і майнового стану депутата і передбачають неприпустимість використання депутатського статусу для отримання особистої користі, незаконних пільг, привілеїв і послуг тощо. Таким чином, правила парламентської етики передбачають, окрім іншого, і антикорупційну спрямованість етичної поведінки депутата. Особливістю парламентської етики є також і те, що вона може носити як індивідуальний (персоніфікований), так і колективний характер. Безпосереднім об'єктом застосування негативних санкцій у випадку порушення норм парламентської етики виступає окремий парламентарій і в цьому випадку морально-політична відповідальність носить формалізований характер. Разом з цим парламент у цілому як колегіальний представницький орган держави несе морально-політичну відповідальність за неетичну парламентську поведінку своїх членів. Така відповідальність не носить формалізованого характеру, а наслідком її настання може стати (або не стати) громадський осуд.

У парламентах багатьох країн утворюються і діють спеціальні комісії або комітети з питань парламентської етики. До їх основних функцій належать, зокрема, наступні: розробка правил депутатської етики; розробка заходів дисциплінарного впливу на парламентаріїв-порушників норм внутрішньо-парламентського спілкування і поведінки; розгляд порушень встановлених норм. Але головною функцією таких комітетів є здійснення колективної моральної експертизи і консультування депутатів у ситуаціях морального вибору, в яких так чи інакше потрапляє кожен парламентарій.

Парламентська етика, як формалізована складова морально-політичної відповідальності, є важливим елементом у функціонуванні представницького органу державної влади країни та основною для політичної відповідальності суб'єкта політики. Поєднання моралі та права в етичних кодексах депутатської діяльності та поведінки є важливим і ефективним засобом подолання суб'єктивізму в оцінці ступеня моральності/аморальності того чи іншого діяння суб'єкта парламентарія.

Підсумовуючи вищесказане, треба зазначити, що сьогодні дослідження морально-політичної відповідальності не знайшло належного висвітлення у політологічних працях, що полягає в традиційним її віднесенням до проблем етики та обумовлюється ідейно-теоретичними джерелами, які носять переважно філософський характер. У політології дослідження морально-політичної відповідальності є доцільним в контексті

парадигми відповідальності як дослідницького підходу, що полягає в аналізі політичних відносин під кутом зору відповідальності (в тому числі і моральної) її суб'єктів. Основою морально-політичної відповідальності виступають моральні норми, які, на відміну від норм права, не мають чіткого закріплення в законодавстві, не носять формального характеру і не підкріплені примусовою силою держави, що означає відсутність формалізованих санкцій за їх недотримання. Тому на рівні індивіда, як суб'єкта політики, моральності регулятором відповідальної поведінки і діяльності виступає совість, а формою настання відповідальності – сумління. Суспільний контроль за дотриманням суб'єктом політики моральних норм з наступним настанням його морально-політичної відповідальності, відбувається у формі громадського осуду, наслідком чого може бути добровільна дострокова відставка публічного політика чи посадової особи. Суб'єктивністю морально-політичної відповідальності обумовлюється її концептуальне визначення як такого морально-психологічного стану суб'єктів політики, який полягає в розумінні ними сенсу і наслідків своєї діяльності та передбачає свідоме дотримання норм політичного життя, впевненість у правильності обраного політичного курсу, розуміння громадянського обов'язку та відчуття причетності до суспільно-значущих рішень. Складовими морально-політичної відповідальності суб'єктів політики є депутатська та парламентська етика, основою якої виступають моральні норми та цінності, зведені в єдиний для парламентаріїв етичний кодекс. Можливість формалізації норм моралі свідчить про можливість інституціоналізації морально-політичної відповідальності. Стан та перспективи розвитку цього процесу мають стати предметом подальших політологічних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Апресян Р. Г. Ответственность / Р. Г. Апресян // Новая философская энциклопедия : в 4 т. Т. 3 / науч.-ред. совет: В. С. Степин (предс.), А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. – М. : Мысль, 2001. – 692 с.
2. Вэймин Т. Подъем "конфуцианской" Восточной Азии: истоки и исторический смысл / Т. Вэймин // Полис. – 2012. – №1. – С. 7–25.
3. Ермоленко А. Н. Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) / А. Н. Ермоленко. – Киев : Наукова думка, 1994. – 200 с.
4. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Г. Йонас – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
5. Кресіна І. О. Політична відповідальність: суть, ознаки, особливості / І. О. Кресіна., С. В. Балан. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. – 68 с.
6. Черныш А. М. Политическая ответственность в системе социалистического народовластия / А. М. Черныш. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1987. – 191 с.

Надійшла до редколегії 12. 04. 2014

А. Н. Малкина

МОРАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА

Морально-политическая ответственность рассматривается в контексте парадигмы ответственности как исследовательского подхода, суть которого заключается в анализе политических отношений с точки зрения ответственности их субъектов. Проанализированы идейно-теоретические истоки исследования морально-политической ответственности, выявлены особенности моральных норм, которые служат основой морально-политической ответственности, сформулировано ее концептуальное определение, а также рассмотрены депутатская этика и парламентская этика как составные части морально-политической ответственности, которые несут формализованный характер и предусматривают возможность ее институционализации.

Ключевые слова: морально-политическая ответственность, парадигма ответственности, моральные нормы, правовые нормы, депутатская этика, парламентская этика.

G. M. Malkina

MORAL AND POLITICAL RESPONSIBILITY: THEORETICAL BASE FOR ANALYSIS

Moral and political responsibility is analyzed in context of responsibility paradigm as a research approach focused on analyzing of political relationship from the perspective of the political actors responsibility. Theoretical idea backgrounds of moral and political responsibility as well as the features of moral norms which are the basis of moral and political responsibility are analyzed. The conceptual definition of moral and political responsibility is given. Deputy ethics and parliamentary ethics as component parts of moral and political responsibility that have a formalized form and envisage possibility of her institutionalization are considered.

Keywords: moral Political responsibility, liability paradigm, moralные norms, norms правовые, deputatskaya ethics, ethical parlamentskaya.